כוכבן מצוי חד-שנתי בעל פרחים לשוניים ממשפחת המורכים (פברואר 2023)

ערגה אלוני

פתיח: **כוכבן מצוי** Rhagadiolus stellatus ממשפחת המורכבים, הוא עשבוני חד-שנתי בעל שושנת עלים פשוטים. הגבעולים זקופים בראשם מתפתחות תפרחות שהן קרקפות. הקרקפת עטופה 5 חפים קצרים ו 5-8 חפים ארוכים. הפרחים לשוניים 8-10, צהובים דו-מיניים. האבקנים 5 מעורים בצינור הכותרת השחלה תחתית. הפרחים מואבקי חרקים. פרות הצמח הם זרעונים.

———————-

כוכבן מצוי Rhagadiolus stellatus (בשמו הקודם Lapsana stellata) המשתייך למשפחת המורכבים, הוא צמח עשבוני חד-שנתי שכיח הנפוץ באזור הים תיכוני. הצמח זקוף בעל ענפים דלילים גובהו 7-20 ס"מ, עלי הבסיס פשוטים, ארוכים (5-9 ס"מ רוחבם כ 2 ס"מ), מסודרים בשושנת עלים בעלי שפה משוננת עד מאונה, קצה העלה מעוגל (פינברון-דותן, דנין 1991). העלים לאורך הגבעול הולכים וקטנים כלפי מעלה. יושבים, מסורגים, לעיתים משוננים ראשם מחודד.

כוכבן מצוי: מימין, איור הצמח וחלקיו. המקור פלורה פלסטינה. משמאל, צמח בשלביו השונים הכולל עלים, תפרחות ופירות. צילם ליאור אלמגור©.

הגבעול מתפצל בראשו ונושא מספר תפרחות שהן קרקפות בנות פרחים לשוניים בלבד. מצעית הקרקפת חשופה, עטופה בבסיסה בשני דורים של עלי מעטפת (Zohary 1966). דור חיצוני (נראה כמו גביע) מורכב מ5 חפים קצרים, הדור הפנימי מכיל 5-8 חפים ארוכים (כ6 מ"מ) בשוליהם זיזים ושערות והם שומרים על פרחי התפרחת. הפרחים 8-10 דו-מיניים, צהובים, מסודרים בהיקף הקרקפת ומגדילים את נראות התפרחת. כותרת הפרח מורכבת 5 עלים באורך 5 מ"מ, שהתאחו יחד (לצורת לשון) בראש הכותרת 5 שיניים. אבקנים 5 זיריהם מעורים לבסיס הפרח. עמוד העלי ארוך, מסתיים ב- 2 צלקות צרות מוארכות הפונות לצדדיים. השחלה תחתית בת 2 עלי שחלה, בכל שחלה ביצית אחת (פינברון-דותן, דנין 1991 Mifsud 2002 ;). האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים.

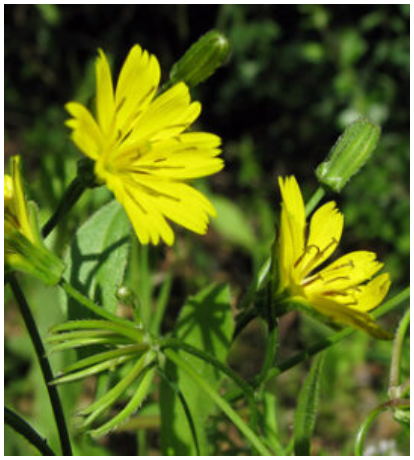

כוכבן מצוי: מימין ומשמאל, ענף נושא בקצהו מספר תפרחות בנות פרחים לשוניים. צילם ליאור אלמגור©. באמצע, צדודית התפרחת. צילם נועם עביצל המקור "צמח השדה"©

הפירות הנוצרים הם זרעונים בעלי שתי צורות (דימורפיים), חסרי ציצית. הזרעונים בהיקף (מ-5 עד 8) גליליים מוארכים מחוספסים ומקומטים אורכם 1-2 ס"מ, אינם נושרים בהבשלתם ונשארים על הצמח עד העונה הבאה (שמידע 2005). הזרעונים הפנימיים (1-3), קצרים גליליים ומקומטים, כפופים כסהר אל המרכז. לאחר ההבשלה הם ניתקים ונופלים אל הקרקע ונאספים ע"י נמלים וחרקים אחרים. אפשרות הפצה נוספת (זואוכוריה) היא באמצעות היצמדות הזרעונים לגופם של בע"ח החולפים במקום מה שמאפשר להם לפוץ למרחק.

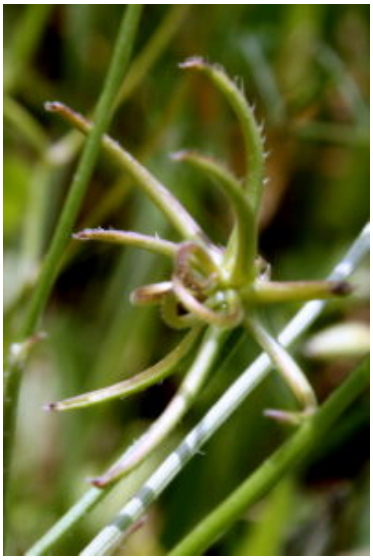

כוכבן מצוי: מימין- צילמה ערגה אלוני© משמאל צילם ליאור אלמגור©, זרעוני התפרחת בעלי שתי צורות: זרעונים כפופים במרכז הנפוצים עם הבשלתם וזרעונים מוארכים בשוליים שנותרים על הצמח עד לעונה הבאה.

כוכבן מצוי פורח בארץ בין פברואר- לאפריל. שני המינים הגדלים בארץ **כ. מצוי וכ. נאכל** הם דיפלואידים (2n = 10), וחופפים במקום גידולם בעיקר בצפון ארץ. בית הגידול של **כוכבן מצוי** הם שדות בור וכרי מרעה בחצי צל בשולי חורש או בקרינה מלאה על טרה-רוסה או חמרה חולית עם pH ניטרלי, שאינן מוצפות מים ברוב האזורים מהחרמון ועד הר הנגב. שכיח בבתה ובחורש פתוח בחבל הים-תיכוני ובספר המדבר. מוצאו הוא ים-תיכוני, מערב אירנו-טורני. באירופה הצמח גדל גם בגובה 1,000 מ' (הרי האלפים) במישורים ובגבעות, על קרקעות בסיסיות בעלות אופי גירני, חרסיתי ובזלתי. גדל במרכז ובמערב הים התיכון; באיטליה, יוון, אלבניה, ארצות יוגוסלביה-לשעבר, בחצי האי האיברי בדרום מזרח צרפת, רוסיה ובצפון אפריקה.

———–

ספרות

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה ירושלים.

שמידע א. 2005 צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י הוצאת מפה.

———–-

Kadereit JW. & Jeffrey C. 2007. The Families and Genera of Vascular Plants, ,Volume VIII. Asterales., Berlin, Heidelberg

Mifsud S. 2002. "Rhagadiolus stellatus (Star Hyoseris) MaltaWildPlants.com – the online Flora of the Maltese Islands www.maltawildplants.com

Zohary M 1966. Flora Palaestina The Israel Academy of Sciences and .humanities Jerusalem Vol. 3 p. 412

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע. **כוכבן מצוי** חד-שנתי בעל פרחים לשוניים ממשפחת המורכבים (פברואר 2023)

כוכבן מצוי חד-שנתי בעל פרחים לשוניים ממשפחת המורכים (פברואר 2023)

פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.

_————————